

ŽMOGAUS TEISĖS IR VIEŠASIS INTERESAS

Eduardas Monkevičius

2026 m. balandžio 22

Žmogaus teisių ir laisvių realus įgyvendinimas aplinkos apsaugos santykiuose kartais tampa sudėtingas ar neįmanomas, nes prieštarauja viešajam interesui. Ir atvirkščiai, dėl tariamai viešojo intereso neretai pažeidžiami privatūs interesai, prigimtinės ir konstitucinės žmogaus teisės ir laisvės. Dėl to svarbu atsakyti į klausimus kas yra viešasis interesas, kokios yra interesų konflikto priežastys ir kaip jis sprendžiamas šioje srityje.

1. Viešojo intereso samprata.

Viešojo intereso samprata lingvistiniu požiūriu pateikta „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“. Čia žodis „viešas“ aiškinamas kaip visiems skirtas, visuomenės vartojamas, atviras, neslaptas, o žodis „interesas“ aiškinamas kaip svarbus, rūpimas dalykas, reikalas, nauda, susidomėjimas. Kitaip sakant, viešasis interesas – tai visai visuomenei ar jos daliai rūpimas dalykas. Teisinėje literatūroje pareikšta nuomonė, kad pateikti bendrojo pobūdžio viešojo intereso sąvoką ne tik kad gana sudėtinga, bet ir nėra jokios prasmės (visada liks pavojus, kad vienas ar kitas atvejis bus pamirštas), todėl aiškinti šią sąvoką turėtų būti palikta vien teismų praktikai. Panašią nuostatą formuoja ir teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas daugelyje nutarčių civilinėse bylose konstatavo, kad viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, todėl jos turinys gali būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečias faktines bylos aplinkybes ir aiškinant bei taikant joms konkrečias teisės normas, bet ne a priori.t.y.ne iš anksto. Reikia sutikti, kad pateikti viešojo intereso sampratą apskritai nėra jokios prasmės, nes ji vis vien būtų gana abstrakti ir neapimtų visų visuomenės gyvenimo atvejų. Tačiau negalima sutikti su tuo,

kad viešojo intereso sampratos aiškinimas būtų paliktas vien tik teismų praktikai ir kad jo negalima nustatyti iš anksto, ypač kai turima omenyje jo teisinė reikšmė ir konkretus objektas. Viešojo intereso sampratą ir objektą aplinkosaugos santykiuose apibrėžė mūsų Konstitucija ir įstatymai. Visų pirma tai valstybei išimtinai nuosavybės teise priklausantys žemės gelmės, vandenys, miškai, parkai, keliai, istorijos ir kultūros paveldo objektai (47 str.), kurių tinkamas naudojimas ir apsauga yra viešasis interesas. Antra, viešasis interesas yra konstitucinė valstybės ir kiekvieno asmens pareiga „saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių“ (53 str. 3 d) ir jos įgyvendinimas. Aplinka šiuo atveju suprantama plačiaja prasme: žemė, vandens telkiniai, miškai, augalija ir gyvūnija, istorijos ir kultūros paveldo objektai (nežiūrint į nuosavybės formą), taip pat ir aplinkos oras. Tačiau teisėta ūkinė ar žmogaus veikla susijusi su žemės, miškų ir kitų gamtos objektų bei išteklių naudojimu laikantis aplinkosaugos reikalavimų negali būti suprantama kaip viešasis interesas ar jo pažeidimas. Priešingu atveju būtų neįmanoma jokia teisėta ūkinė veikla aplinkosaugos srityje. Ir trečia, viešasis interesas yra draudimų ir ribojimų, siekiant apsaugoti žemę, jos gelmes, vandenį ir orą, augaliją ir gyvūniją, realus įgyvendinimas. Šios konstitucinės nuostatos ne kartą yra išaiškintos Konstitucinio Teismo nutarimuose, konkretizuotos ir išplėtos Aplinkos apsaugos ir kituose įstatymuose. Iš to seka, kad nustatytų pareigų tinkamai ir racionaliai naudoti bei saugoti žemę, miškus ir kitus gamtos objektus bei išteklius, taip pat juose esančius istorijos ir kultūros paveldo objektus nuo žalingo poveikio realus įgyvendinimas yra visos visuomenės, t. y. viešasis interesas. Visuomenė ir kiekvienas žmogus yra suinteresuoti gyventi švarioje ir saugioje aplinkoje, nes tai garantuoja jų saugų gyvenimą ir darnų vystymąsi. Taigi, viešasis interesas aplinkosaugos santykiuose yra visuotinė pareiga realiai įgyvendinti Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintas nuostatas saugoti gamtinę aplinką nuo bet kokio žalingo ūkinės ar antropogeninės veiklos poveikio, išsaugoti ir atkurti gamtos išteklius ir tuo užtikrinti visuomenės ir kiekvieno žmogaus gyvenimo kokybę, sveikatos apsaugą ir darnų vystymąsi Atsižvelgiant į tai galima išskirti ir prioritetinius viešojo intereso objektus aplinkosaugos santykiuose. Prioritetinę reikšmę jie turi todėl, kad jų tinkamas naudojimas ir apsauga yra visuomenės išlikimo, saugaus gyvenimo ir darnaus vystymosi pagrindas. Galima išskirti tokius prioritetinius viešojo intereso objektus: 1) valstybei išimtinai nuosavybės teise priklausančių žemės, miškų, kitų gamtos objektų bei išteklių apsauga ir gynimas, 2) žemės, miškų, vandens telkinių, oro, biologinės įvairovės, vertingų vietovių, kraštovaizdžio, kultūros paveldo objektų (nepaisant jų nuosavybės formos) apsauga nuo bet kokio žalingo ūkinės ir antropogeninės veiklos poveikio, 3) gamtos išteklių racionalus ir protingas naudojimas bei apsauga nuo išsekimo. Tai gali būti valstybinės žemės pirkimas-pardavimas, nuoma ir kiti sandoriai, bendrojo, specialiojo ir detalaus teritorijų planavimo sprendiniai, naudingųjų iškasenų, miško medienos ir kitų gamtos išteklių naudojimo ribojimai bei kontrolė ir kt. Viešojo intereso prioritetų ir objektų išskyrimas nereiškia, kad jais vadovaujantis būtų galima pažeisti viešojo ir privataus interesų derinimo principus, subjektyvias žmogaus teisės ir teisėtus privačius interesus. Konstitucinis Teismas ne kartą yra išaiškinęs, kad viešojo intereso teisinis reguliavimas turi būti konstituciškai pagrįstas, ribojimai ir draudimai negali varžyti savininkų, kitų asmenų teisių labiau, negu būtina visuotinai svarbiems tikslams pasiekti. Aplinkos apsaugos įstatyme įtvirtintas reikalavimas derinti visuomeninius ir privačius interesus stengiantis gerinti aplinkos kokybę, skatinti gamtos išteklių naudotojus ieškoti būdų ir priemonių, kaip išvengti arba sumažinti neigiamą poveikį aplinkai. Tais atvejais, kai dėl viešojo intereso yra draudžiamos arba ribojamos konkretaus žemės, miško ar kito gamtos objekto savininko ar naudotojo teisės, jis praranda pajamas ar pelną, patiria nuostolius ar žalą, valstybės konstitucinė pareiga yra sukurti teisingą ir tinkamą kompensavimo tvarką.

2. Interesų konflikto priežastys .

Viešojo ir privataus interesų konfliktas aplinkosaugos santykiuose iš esmės kyla dėl dviejų priežasčių: 1) kai dėl tariamai viešojo intereso gynimo nepagrįstai ir neteisėtai suvaržomos arba

draudžiamos tam tikros žmogaus teisės ir laisvės, 2) kai patys žmonės, valstybės ar savivaldybių pareigūnai savo neteisėta veikla pažeidžia viešąjį ir kartu privatų interesą. Abi šias priežastis pravartu aptarti plačiau. Pirmuoju atveju, siekiant išvengti interesų konflikto ir pašalinti jo priežastis būtina vadovautis Konstitucijos ir įstatymų nuostatomis taip pat Konstitucinio Teismo išaiškinimais, kad bet kokie žmogaus teisių ir laisvių suvaržymai ar ribojimai visuomenės ar valstybės interesais turi būti teisėti ir pagrįsti. Pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir susiformavusią Europos žmogaus teisių teismo praktiką, mūsų Konstituciją ir Konstitucinio Teismo išaiškinimus žmogaus teisių ir laisvių apribojimai galimi ir laikomi pagrįstais jeigu atitinka dvi sąlygas: yra teisėti ir būtinai reikalingi demokratinėje visuomenėje. Tai reiškia, kad Konstitucijoje ar įstatyme yra nurodyti atvejai kada galima riboti ar varžyti žmogaus teises ir laisves visuomenės ar valstybės interesais, kurių nepaisymas yra neteisėtas. Pavyzdžiui, Žemės įstatyme yra nustatyti konkretūs atvejai kada savininko žemės sklypas arba jo dalis gali būti nusavintas visuomenės ar valstybės poreikiams, kurie negali būti savavališkai traktuojami ar aiškinami plečiamai. Be to, siekiant užtikrinti viešąjį interesą žmogaus santykiuose su gamtine aplinka būtina vadovautis jos objektų ir išteklių naudojimą ir apsaugą reguliuojančiais įstatymais, kuriuose nustatyti tam tikrų žmogaus nuosavybės, ūkinės veiklos ir kitų subjektyvių teisių suvaržymai ar ribojimai.

Kita vertus kyla klausimas ar visuomet tokie žmogaus teisių suvaržymai ar ribojimai yra pagrįsti ir proporcingi ir ar nepaneigia pačios subjektyvių teisių ir laisvių esmės? Pavyzdžiui, kyla abejonių dėl Saugomų teritorijų įstatyme ir Vyriausybės patvirtintose „Specialiose žemės ir miško naudojimo sąlygose“ nustatytų kai kurių žmogaus nuosavybės teisių suvaržymų ir ribojimų ir dėl to patirtų nuostolių kompensavimo. Nuo 2026 m. sausio 1 d. pradėjus miško ir žemės savininkams taikyti tam tikrus teisių apribojimus iki šiol nenustatyta nuostolių kompensavimo tvarka. Nors įstatyme yra nustatyta imperatyvi nuostata, kad už apribojimus patirti nuostoliai turi būti atlyginti, Aplinkos ministerija ne tik šią nuostatą ignoravo bet ir išaiškino, kad kompensacijos šiuo atveju „neskaičiuotinos.“ Tokiu atveju belieka savininkams susitarti ir pateikti grupinį ieškinį teismui dėl teisės gauti kompensaciją už patirtus nuostolius pažeidimo. Miškų įstatyme nustatyti draudimai privačiame miške statyti bičių avilius ir užsiimti bitininkyste, nežiūrint į tai, kad bitininkavimas miškuose yra Lietuvos nacionalinė tradicija, išlikusi pas mus dar nuo viduramžių laikų, taip pat kelia abejones dėl tokio draudimo pagrįstumo. Žiniasklaidoje buvo diskutuojama, ar leisti savininkui privačiame miške statyti nedidelės apimties medinį namelį poilsiui ir miško priežiūros inventoriui susidėti. Tokių žmogaus teisių draudimų ir ribojimų, keliančių klausimą dėl jų teisėtumo ir pagrįstumo galima rasti ir daugiau. Tuo tarpu Konstitucinis Teismas 2002 m. kovo 14 d. nutarime konstatavo, kad „pagal Konstituciją riboti žmogaus teises ir laisves galima taip pat suinteresuota visuomenė kaip ji apibrėžta Aplinkos apsaugos įstatyme.“ (112 str.). Tačiau administracinių teismų praktika suformulavo reikalavimą, kad aplinkos apsaugos skatinimas dar turi būti suformuluotas visuomeninės organizacijos įstatuose. Priešingu atveju visuomeninės organizacijos prašymus ištirti administracinio teisės akto ar pareigūnų veiksmų teisėtumą aplinkosaugos santykiuose administraciniai teismai atsisako nagrinėti.

Minėtos įstatymų nuostatos, lyginant jas su Orhuso konvencija ir Europos Sąjungos Aplinkos teise kelia tris klausimus. Pirmas, ar nustatius teisę kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo tik toms visuomeninėms organizacijoms, kurios skatina aplinkos apsaugą, nediskriminuoja ir nevaržo kitų visuomeninių organizacijų teisių ginti žmogaus teises ir teisėtus interesus aplinkosaugos srityje? Antras, ar įstatymo nuostata kad „suinteresuota visuomenė“ yra ir vienas fizinis ar juridinis asmuo reiškia, kad ir kiekvienas iš jų turi teisę ginti viešąjį interesą teisme, nors jų subjektyvios teisės ir nepažeistos? Ir trečias, ar Orhuso konvencijos suteikta valstybėms teisė nacionaliniuose įstatymuose apibrėžti suinteresuotos visuomenės sampratą ir jos teises reiškia, kad šias teises galima siaurinti ar varžyti ginant viešąjį ir privatų interesą teisme?

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Orhuso konvencija, Europos Sąjungos Aplinkos teisė ir mūsų Konstitucija nenustatė kokių nors draudimų ar ribojimų kiekvienam fiziniam ar juridiniam asmeniui ir kiekvienai visuomeninei organizacijai dalyvauti aplinkosaugos veikloje ir rūpintis aplinkos apsauga. Priešingai, Europos Teisingumo Teismo didžioji kolegija 2011 m. gegužės 12 d. byloje C-115/09 išaiškino, kad pagal Europos Sąjungos aplinkos teisę visuomenė (ypač nevyriausybinių organizacijų) turi teisę ginti viešąjį interesą, o valstybė narė neturi teisės taikyti nacionalinės teisės aktų, kurie šią teisę atimtų. Mūsų Konstitucijoje aiškiai nurodyta, kad „valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių“ (53 str. 3 d.). Tai reiškia, kad saugoti aplinką nuo bet kokio kenksmingo poveikio yra kiekvieno asmens ir kiekvienos visuomeninės organizacijos pareiga, todėl pažeidus aplinkosaugos reikalavimus ir padarius aplinkai žalą visais atvejais jie turi teisę įstatymų nustatyta tvarka inicijuoti viešojo intereso gynimą teisme. Tačiau kausimas ar reikia inicijuoti įstatymų pakeitimus, suteikiančius kiekvienam asmeniui ir kiekvienai visuomeninei organizacijai teisę ginti viešąjį interesą teisme lieka atviras ir diskutuotinas.

Būtina atsižvelgti ir į tai, kad aplinkosaugos santykiuose pažeidus privatą interesą ir subjektyvias žmogaus teises, dažnai kartu pažeidžiamas ir viešasis interesas, nes visuomenė visuomet jautriai reaguoja į bet kokius žmogaus teisių ir laisvių pažeidimus ar suvaržymus. Ir atvirkščiai, pažeidus viešąjį interesą dažnai pažeidžiamas ir privatus interesas, bei subjektyvios žmogaus teisės. Tokiais atvejais kartu reikia ginti privatą ir viešąjį interesą. Pavyzdžiui, kai savininkas pareiškia ieškinį teisme dėl privataus miško savavališko kirtimo, teršimo ar niokojimo ir tuo padarytos žalos atlyginimo, teisme turi būti ginamas ne tik privatus, bet ir viešasis interesas. Miškas, nepaisant nuosavybės formos, yra visuomeninė vertybė, nacionalinis turtas, todėl pažeidėjas privalo atlyginti ne tik savininkui bet ir gamtai padarytą žalą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. vasario 19 d. nutartyje išaiškino, kad „teisingu bylos sprendimu yra suinteresuotos ne tik ginčo šalys, bet ir visa visuomenė, taigi privataus intereso gynimas nėra vienintelis civilinio proceso tikslas, teismo procese ginamas ir viešasis interesas..>“ (Civilinė byla Nr 3k-3-52/2007). Iš to seka, kad pažeidus kurio nors asmens privatą teisėtą interesą ir subjektyvias teises kartu pažeidžiamas ir viešasis interesas toks asmuo turi teisę ginti teisme savo teises ir viešąjį interesą. Tuo tarpu privataus asmens teisės ginti viešąjį interesą kai jo subjektyvios teisės ir interesai nepažeisti galiojantieji įstatymai nenustatė. Tačiau nežiūrint į įstatymų neaiškumus ir trūkumus kiekvienas asmuo ar kiekviena visuomeninė organizacija, suinteresuoti aplinkos apsauga turi realias galimybes ir teises savarankiškai ginti viešąjį interesą ir kitais būdais, nors jų subjektyvios teisės ir nepažeistos. Aplinkos apsaugos įstatyme nustatyta, kad suinteresuota visuomenė, taip pat fiziniai ir juridiniai asmenys turi teisę gauti iš valstybės ar savivaldybių institucijų informaciją apie aplinkos būklę, dalyvauti ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinime, vykdyti visuomeninę aplinkos kontrolę ir t.t. Kartu jie turi teisę paduoti skundą (prašymą) ir reikalauti, kad būtų nutraukta kenksminga aplinkai veikla, išvengta arba sumažinta žala aplinkai, atkurta pradinė jos būklė, taip pat nubausti pareigūnai, kurių veiksmai ar neveikimas pažeidė viešąjį ar privatų interesus, ar subjektyvias teises asmenų teises ir teisėtus interesus. Jeigu toks skundas (prašymas) atmestas arba į jį buvo netinkamai atsakyta jie turi teisę ginti viešąjį interesą teisme ir ginčyti tokių pareigūnų veiksmų ar neveikimo teisėtumą. Tokiu būdu kiekvieno asmens, kiekvienos visuomeninės organizacijos suinteresuotumas, gera valia ir aktyvi veikla yra labai svarbūs ir reikalingi ginant viešąjį interesą ir tuo prisidedant prie mūsų gamtinės aplinkos išsaugojimo ir atkūrimo. Visuomenė taip pat galėtų daugiau paremti advokato Sauliaus Dambrausko Viešojo intereso gynimo fondą, kuriam ne kartą pavyko sėkmingai apginti viešąjį interesą aplinkosaugos ginčų bylose.

3. Interesų konflikto sprendimas.

Viešojo ir privataus interesų konfliktas sprendžiamas ginčo šalių derybomis arba teismine tvarka. Derybos vyksta tuomet kai ginčo šalys parodo gerą valią ir pastangas susitarti arba

naudojasi mediatoriaus paslaugomis. Mediatorius yra neutralus trečiasis asmuo konflikto šalių susitarimu tarpininkaujantis derybose ir padedantis šalims susitarti. Tai yra pats greičiausias, patikimiausias ir nieko nekainuojantis konflikto sprendimo būdas. Tuo tarpu teisminis ginčų sprendimo procesas trunka gana ilgai, brangiai kainuoja ir ne visuomet baigiasi sėkmingai, nes kartais teismai dėl įvairių priežasčių suinteresuotos ginčo šalies prašymus atsisako nagrinėti arba juos atmeta. Kai derybomis nepavyksta susitarti ar šalys jų nepageidauja belieka konfliktą spręsti teismine tvarka. Interesų konfliktą aplinkosaugos santykiuose sprendžia bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai, vadovaudamiesi procesinių įstatymų nustatytomis sąlygomis ir tvarka. Be to, būtina atsižvelgti ir į aplinkos apsaugą reguliuojančių įstatymų specifiką. Įstatymuose konkrečiai apibrėžti ir subjektai, kurie turi teisę kreiptis į teismus dėl privataus ir viešojo interesų gynimo. Jų tarpe didelis vaidmuo tenka ir visuomenei, jos susivienijimams, organizacijoms, bendrijoms ar atskiroms grupėms kurie taip pat turi teisę kreiptis į teismus dėl interesų konflikto išsprendimo. Tačiau dėl šių teisių praktinio įgyvendinimo kyla kai kurių neaiškumų, nes procesiniai įstatymai neviseškai suderinti su aplinkos apsaugos įstatymais, skiriasi administracinių ir bendrosios kompetencijos teismų praktika tais klausimais. Jungtinių Tautų Orhuso (Danija) konvencija, „Dėl teisės gauti informacija, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais“, kurią 2001 m. liepos 10 d. ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, apibrėžė visuomenės sampratą ir pagrindinius kriterijus, kuriais remiantis visuomenės atstovai turi teisę inicijuoti interesų konflikto sprendimą teismuose. Konvencijoje išaiškinta, kad „visuomenė“ – tai vienas ar daugiau fizinių ar juridinių asmenų arba pagal nacionalinius įstatymus jų asociacijos, organizacijos arba grupės. o „suinteresuota visuomenė“ – tai visuomenė, kuriai daro įtaką arba gali ją daryti aplinkosaugos srityje priimami sprendimai arba yra suinteresuota sprendimo priėmimo procesu.“ Konvencijoje nurodyti du kriterijai, kuriais remiantis visuomenės atstovai turi teisę ginti viešąjį interesą teismuose: „ a) rodantys pakankamą suinteresuotumą nesiejant to su jų teisių ar interesų pažeidimu ir b) kaip alternatyva, manantys, kad buvo pažeista kokia nors jų teisė“ Konvencija nurodė, kad „pakankamo suinteresuotumo“ sampratą turi apibrėžti nacionaliniai įstatymai. Tuo tarpu pagal mūsų Aplinkos apsaugos įstatymą „suinteresuota visuomenė“ apibrėžiama kaip „vienas ar daugiau fizinių ar juridinių asmenų, kuriems daro arba gali daryti poveikį sprendimai, veiksmai ar neveikimas aplinkos ir jos apsaugos bei gamtos išteklių naudojimo srityje arba kurie yra suinteresuoti šių sprendimų procesu“. Įstatyme nurodyta, kad „ visais atvejais suinteresuotais asmenimis laikomi asociacijos ir kiti viešieji juridiniai asmenys (išskyrus valstybės ar savivaldybės įsteigtus juridinius asmenis), kurie įsteigti teisės aktų nustatyta tvarka ir skatina aplinkos apsaugą.“ Suinteresuota visuomenė turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo ginčijant valstybės ar savivaldybės sprendimų ar veiksmų pagrįstumą ir teisėtumą. Tokia teisė išplaukia ir iš Administracinių bylų teisenos įstatymo, kad „kreiptis į administracinį teismą su prašymu ištirti ar su aplinka susijęs administracinis aktas (ar jo dalis) atitinka įstatymą ar Vyriausybės nutarimą turi teisę taip pat suinteresuota visuomenė kaip ji apibrėžta Aplinkos apsaugos įstatyme.“ (112 str.). Tačiau administracinių teismų praktika suformulavo reikalavimą, kad aplinkos apsaugos skatinimas dar turi būti suformuluotas visuomeninės organizacijos įstatuose. Priešingu atveju visuomeninės organizacijos prašymus ištirti administracinio teisės akto ar pareigūnų veiksmų teisėtumą aplinkosaugos santykiuose administraciniai teismai atsisako nagrinėti.

Minėtos įstatymų nuostatos, lyginant jas su Orhuso konvencija ir Europos Sąjungos Aplinkos teise kelia tris klausimus. Pirma, ar nustačius teisę kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo tik toms visuomeninėms organizacijoms, kurios skatina aplinkos apsaugą, nediskriminuoja ir nevaržo kitų visuomeninių organizacijų teisių ginti žmogaus teises ir teisėtus interesus aplinkosaugos srityje? Antra, ar įstatymo nuostata kad „suinteresuota visuomenė“ yra ir vienas fizinis ar juridinis asmuo reiškia, kad ir kiekvienas iš jų turi teisę ginti viešąjį interesą teisme,

nors jų subjektyvios teisės ir nepažeistos? Ir trečia, ar Orhuso konvencijos suteikta valstybėms teisė nacionaliniuose įstatymuose apibrėžti suinteresuotos visuomenės sampratą ir jos teises reiškia, kad šias teises galima siaurinti ar varžyti ginant viešąjį ir privatų interesą teisme?

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Orhuso konvencija, Europos Sąjungos Aplinkos teisė ir mūsų Konstitucija nenustatė kokių nors draudimų ar ribojimų kiekvienam fiziniam ar juridiniam asmeniui ir kiekvienai visuomeninei organizacijai dalyvauti aplinkosaugos veikloje ir rūpintis aplinkos apsauga. Priešingai, Europos Teisingumo Teismo didžioji kolegija 2011 m. gegužės 12 d. byloje C-115/09 išaiškino, kad pagal Europos Sąjungos aplinkos teisę visuomenė (ypač nevyriausybinės organizacijos) turi teisę ginti viešąjį interesą, o valstybė narė neturi teisės taikyti nacionalinės teisės aktų, kurie šią teisę atimtų. Mūsų Konstitucijoje aiškiai nurodyta, kad „valstybė ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių“ (53 str. 3 d.). Tai reiškia, kad saugoti aplinką nuo bet kokio kenksmingo poveikio yra kiekvieno asmens ir kiekvienos visuomeninės organizacijos pareiga, todėl pažeidus aplinkosaugos reikalavimus ir padarius aplinkai žalą visais atvejais jie turi teisę inicijuoti viešojo intereso gynimą teisme, atsižvelgiant į Orhuso konvencijos, Europos Sąjungos Aplinkos teisės, mūsų Aplinkos apsaugos įstatymo ir procesinių įstatymų nuostatas. Tačiau klausimas ar reikia inicijuoti įstatymų pakeitimus, suteikiančius kiekvienam asmeniui ir kiekvienai visuomeninei organizacijai teisę ginti viešąjį interesą teisme lieka atviras ir diskutuotinas.

Kita vertus, būtina atsižvelgti ir į tai, kad aplinkosaugos santykiuose pažeidus privatų interesą ir subjektyvias žmogaus teises, dažnai kartu pažeidžiamas ir viešasis interesas, nes visuomenė visuomet jautriai reaguoja į bet kokius žmogaus teisių ir laisvių pažeidimus ar suvaržymus. Ir atvirkščiai, pažeidus viešąjį interesą dažnai pažeidžiamas ir privatus interesas, bei subjektyvios žmogaus teisės. Tokiais atvejais kartu reikia ginti privatų ir viešąjį interesą. Pavyzdžiui, kai savininkas pareiškia ieškinį teisme dėl privataus miško savavališko kirtimo, teršimo ar niokojimo ir tuo padarytos žalos atlyginimo, teisme turi būti ginamas ne tik privatus, bet ir viešasis interesas. Miškas, nepaisant nuosavybės formos, yra visuomeninė vertybė, nacionalinis turtas, todėl pažeidėjas privalo atlyginti ne tik savininkui bet ir gamtai padarytą žalą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. vasario 19 d. nutartyje išaiškino, kad „teisingu bylos sprendimu yra suinteresuotos ne tik ginčo šalys, bet ir visa visuomenė, taigi privataus intereso gynimas nėra vienintelis civilinio proceso tikslas, teismo procese ginamas ir viešasis interesas...“ (Civilinė byla Nr 3k-3-52/2007). Iš to seka, kad pažeidus kurio nors asmens privatų teisėtą interesą ir subjektyvias teises kartu pažeidžiamas ir viešasis interesas toks asmuo turi teisę ginti teisme savo teises ir viešąjį interesą. Tuo tarpu privataus asmens teisės ginti viešąjį interesą kai jo subjektyvios teisės ir interesai nepažeisti galiojantieji įstatymai nenustatė. Tačiau nežiūrint į įstatymų neaiškumus ir trūkumus kiekvienas asmuo ar kiekviena visuomeninė organizacija, suinteresuoti aplinkos apsauga turi realias galimybes ir teises savarankiškai ginti viešąjį interesą ir kitais būdais, nors jų subjektyvios teisės ir nepažeistos. Aplinkos apsaugos įstatyme nustatyta, kad suinteresuota visuomenė, taip pat fiziniai ir juridiniai asmenys turi teisę gauti iš valstybės ar savivaldybių institucijų informaciją apie aplinkos būklę, dalyvauti ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinime, vykdyti visuomeninę aplinkos kontrolę ir t.t. Kartu jie turi teisę paduoti skundą (prašymą) ir reikalauti, kad būtų nutraukta kenksminga aplinkai veikla, išvengta arba sumažinta žala aplinkai, atkurta pradinė jos būklė, taip pat nubausti pareigūnai, kurių veiksmai ar neveikimas pažeidė viešąjį ar privatų interesus, ar subjektyvias teises asmenų teises ir teisėtus interesus. Jeigu toks skundas (prašymas) atmestas arba į jį buvo netinkamai atsakyta jie turi teisę ginti viešąjį interesą teisme ir ginčyti tokių pareigūnų veiksmų ar neveikimo teisėtumą. Tokiu būdu kiekvieno asmens, kiekvienos visuomeninės organizacijos suinteresuotumas, gera valia ir aktyvi veikla yra labai svarbūs ir reikalingi ginant viešąjį interesą ir tuo prisidedant prie mūsų gamtinės aplinkos išsaugojimo ir atkūrimo. Visuomenė taip pat galėtų daugiau paremti advokato Sauliaus

Dambrausko Viešojo intereso gynimo fondą, kuriam ne kartą pavyko sėkmingai apginti viešąjį interesą aplinkosaugos ginčų bylose.

Apibendrinimas.

Viešasis interesas aplinkosaugos santykiuose yra Konstitucijos ir įstatymų nustatytos valstybės, visuomenės ir kiekvieno žmogaus pareigos saugoti gamtinę aplinką nuo bet kokio žalingo ūkinės veiklos poveikio, išsaugoti ir atkurti gamtos išteklius realus įgyvendinimas, kuris garantuoja visuomenės ir kiekvieno žmogaus gyvenimo kokybę, sveikatos apsaugą ir darnų vystymąsi. Prioritetiniai viešojo intereso objektai yra: 1) išimtinės valstybės nuosavybės teisės į žemę ir kitus gamtos išteklius apsauga ir gynimas, 2) žemės, miškų vandens telkinių, oro biologinės įvairovės, vertingų vietovių, kraštovaizdžio ir kultūros paveldo objektų (nežiūrint nuosavybės formos) apauga nuo bet kokio žalingo poveikio, 3) gamtos išteklių protingas naudojimas ir apsauga nuo išsekimo. Viešojo ir privataus interesų konfliktas kyla kai tariamai dėl viešojo intereso neteisėtai suvaržomos visuomenės ar konkretaus žmogaus teisės ir laisvės arba pats žmogus savo neteisėta veikla pažeidžia viešąjį interesą. Viešojo ir privataus interesų konfliktas sprendžiamas derybomis, mediatoriaus pagalba arba teisme. Pastaruoju atveju, nežiūrint į įstatymų neaiškumus ir trūkumus, kiekvienas asmuo ir kiekviena visuomeninė organizacija, suinteresuoti aplinkos apsauga, turi realias galimybes ir teises įstatymų nustatyta tvarka kartu arba savarankiškai ginti viešąjį interesą teisme. Svarbu parodyti gerą valią ir būti aktyviems šioje kilnioje ir visiems reikalingoje veikloje.